

OSMANLI ARAŖTIRMALARI
IX

NeŖir Heyeti — Editorial Board
HALİL İNALCIK — NEJAT GÖYÜNÇ
HEATH W. LOWRY

THE JOURNAL OF OTTOMAN STUDIES
IX

İstanbul - 1989

Mİ'RAC, Mİ'RAC-NÂME ve AHMEDÎ'NİN BİLİNMEYEN
Mİ'RAC-NÂMESİ

Yaşar AKDOĞAN

İslâmî Türk Edebiyatında Hz. Muhammed'in bütün hayat safhaları tek tek ve mükemmel olarak nazım veya nesir şeklinde kaleme alınmış Mevlid, Muhammediye, Ahmediye, Siyer-i Nebî, Hilye, Kırk Hadis vb. eserler ortaya konulmuştur. Bu tür eserler, eski edebiyatımız devresinde âdetâ dînî bir vazife telakkî edilerek işlenmiştir.

Yine bu tür eserlerin Kur'ân, hadîs ve İslâm Tarihi ışığında ele alınmış olmaları da ilmî oluşları açısından ayrıca bir kıymet taşır. Bunlardan biri de Hz. Muhammed'in Mi'râc hadisesiyle ilgili mi'râciye ve mi'rac-nâmeleridir. Bilindiği gibi mi'râciye, divan edebiyatı nazım türlerinden olup müstakil olmayan eserlerdendir. Divan ve mesnevilerde birer bölüm olan mi'râciye, kaside veya mesnevî şeklinde özetlenmiş mi'rac mevzuudur. Mi'râciyeye hemen hemen her divan şâirinde rastlamak mümkündür.

İslâmî Türk Edebiyatında mi'rac hadisesiyle o kadar çok ilgilendirilmiş ki dînî bir mevzu olan mi'rac ıstılahları din dışı mevzularda da zamanla yayılmıştır. Dr. Metin Akar'ın da belirttiği gibi âşık ve tekke edebiyatımızda da mi'rac hâdisesine telmihte bulunulmuştur. Hattâ resme ve musikîye kadar girmiştir.

Mi'rac hâdisesini daha teferruatlı ve müstakil olarak ele alan eserlere Mi'râc-nâme diyoruz. Mi'râc-nâmeler daha çok mesnevî şeklinde ve aruzun remel bahirlerinde yazılmıştır. Biz burada mi'racla ilgili ayrıntıya girmeyip bilinmeyen bir Mi'râc-nâmeyi tanıtmak için mi'rac hakkında kısa bir giriş yapacağız.

Mi'râc ve Mi'râc-nâmelerle ilgili daha geniş bilgi için Dr. Metin Akar'ın bu husustaki ciddî ve geniş araştırmasına baş vurulabilir.

MİRÂC NEDİR

Dr. Metin Akar ilmî çalışmasında Mi'râc hakkında şu bilgileri vermektedir: «Mi'râc, Arapça yukarı çıkmak mânâsına gelen «araca» fiilinin «mif'âl» vezninde bir müstâkıdır. Bilindiği üzere bu vezinle âlet ismi, bâzen de mecâzen mekân ismi yapılır. Buna göre mi'râcın iki lügat mânâsı ortaya çıkar: Yukarı çıkma âleti, yukarı çıkacak yer. Bâzi Osmanlıca lügatlerde kelimenin iki mânâsı da birlikte verilmiştir. Âlet ismi olarak kullanıldığı zaman mi'râc, umumiyetle «nerdüban, mirkât, süllem» gibi kelimelerle karşılanmaktadır.

Istilah mânâsı olarak lügatlerde karşılaştığımız kelimeler ise «göge çıkma, uruc»dur. Ancak burada kasd edilen rastgele bir yükseliş değil, umumiyetle Hz. Peygamber'in göklere yükselişidir. Mi'râc, ayrıca Hz. Muhammed'in bir mucizesinin adıdır¹.

Mi'râc hâdisesi, Kur'ân-ı Kerîm'in İsrâ ve Necm sûrelerinde geçen bir kısım âyetlerde yer almaktadır².

İsrâ sûresi, Kur'ân-ı Kerîm'in on yedinci sûresidir. Çoğu Mekke'de nâzil olmuştur. Allah'ı tesbîh ederek başlar, O'na hamd ile sona erer³.

İsrâ sûresinin birinci ve altmışıncı âyetleri Mi'râc hâdisesine temas etmektedir. Birinci âyet meâlen şöyledir: «Kulunu (Muhammed s.a.s.) bir gece Mescid-i Harâm'dan (alıp) Mescid-i Aksâ'ya kadar götürün (Zât-ı ecelle ve a'lâ her türlü nakîsalardan) münezzehtir. (O Mescid-i Aksâ ki) biz onun etrafına (feyz ve) bereket verdik (ve o gece yolculuğunu) ona (o peygambere) âyetlerimizden bazısını gösterelim diye (yaptırdık). Şüphesiz ki o, (asıl) o (her şeyi) hakkıyla işiten, (her şeyi) kemâliyle görendir⁴.

İsrâ sûresinin altmışıncı âyeti ise meâlen şöyledir: «Sana : «Şüphesiz Rabbin insanları çepçevre kuşatmıştır» dedik, hatırla.

1 Dr. Metin Akar, Türk Edebiyatında Manzum Miraç-nâmeler, 1000 Temel Eser Dizisi 131, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, s. 3, Ankara 1987.

2 a.g.e., s. 7.

3 a.g.e., s. 7.

4 Hasan Basri Çantay, Kur'ân-ı Hakîm ve Meâl-i Kerîm, c. 2, s. 508, İst. 1962.

(Geceleyin) sana gösterdiğimiz o temâşâyı ve Kur'ân'da lânet edilen ağacı biz (başka değil) ancak insanlara bir fitne (ve imtihan) yaptık. Biz onları korkutuyoruz. Fakat bu, onlarda büyük bir taşkınlıktan başka bir şey artırmıyor»⁵.

Yine Mi'râc hâdisesi, Kur'ân-ı Kerîm'in elli üçüncü sûresi olan Necm sûresinin 1-12. âyetlerinde dolaylı, 13-18. âyetlerinde doğrudan doğruya anlatılmaktadır :

1. Battığı dem yıldıza and olsun ki,
2. Sâhibiniz (doğru yoldan) sapmadı. Bâtıla da inanmadı.
3. Kendi (rey ü) hevâsından söylemez o.
4. O, kendisine (Allah'dan) ilkâ edilegelen bir vahiyden başkası değildir.
5. Onu müdhiş kuvvetlere mâlik olan öğretti.
6. (Ki o) akıl ve re'yinde kâmil (bir melek)dir. Hemen (kendi sûretine girip) doğruldu.
7. O, en yüksek ufukta idi.
8. Sonra (Cebrail, ona) yaklaştı. Derken sarktı.
9. (Bu sûretle o, peygambere) iki yay kadar, yahut daha yakın oldu da,
10. (Allah'ın) kuluna vahy ettiği neyse onu vahy etti.
11. Onun gördüğünü kalb(i) yalana çıkarmadı.
12. Şimdi siz onun bu görüşüne karşı da kendisiyle mücadele mi edeceksiniz?
- 13-14. And olsun ki onu diğer bir defa da Sidretü'l-Müntehâ'nın yanında gördü o.
15. Ki Cennetü'l-Me'vâ onun yanındadır.
16. O (gördüğü) zaman Sidre'yi bürüyordu onu bürümekte olan.
17. (Peygamber'in) göz(ü, gördüğünden) ağmadı, (onu) aşmadı da.
18. And olsun ki o, Rabbinin en büyük âyetlerinden bir kısmını görmüştür⁶.

5 a.g.e., s. 519.

6 a.g.e., c. 3, s. 970-973.

HADİSLERE GÖRE MİRÂC

Mi'râc hâdisesi hadislerde de geniş yer almıştır. Dr. Metin Akar bu hususta da şu bilgileri vermektedir: «Sîret kitapları ile hadis metinlerinde mi'râc hâdisesini anlatan sahâbe rivâyetleri mevcuttur. Zerkânî, mi'râc mevzuunda hadis rivâyet eden kırk beş sahâbenin ismini sayarak bunların rivâyetlerini nakl eden sîret ve hadis kitaplarını anlatır. Hâfız İbn Kesir, İsrâ sûresini tefsir ederken hemen hemen bütün rivâyetleri nakl etmiştir. Altı sahih hadis kitabı içinde de bu rivâyetler bulunmaktadır. Biz, bu mevzuda en sahih rivâyetleri ihtivâ eden Buhârî ve Müslim'deki hadisleri esas aldık. Bu iki eserde mi'râc hâdisesiyle alakalı hadisler Ebû Zer Mâlik İbn Sa'saa, Enes İbn Mâlik, Abdullah İbn Abbas, Ebû Hureyre, Câbir İbn Abdullah ile Abdullah İbn Mes'ud'a istinâden nakl edilir. Bunların hepsi ashâbın ileri gelenleridir. Ebû Zer, Mâlik İbn Sa'saa, Enes İbn Mâlik'in rivâyetleri en mufassal olanlarıdır. Mâlik İbn Sa'saa ile Ebû Zer nakl ettikleri her kelimeyi bizzat Hz. Muhammed'den duyduklarını açıkça söylemektedirler. Bu sebepten ikisinin rivâyeti ayrı bir ehemmiyeti hâizdir»⁷.

BİLİNEREN İLK MİRÂC-NÂMELER

Dr. Metin Akar'ın bildirdiğine göre bilinen en eski mi'râc-nâmelere Arap ve Fars edebiyatlarında rastlanmakta olup, en eski arapça mi'râc-nâme İmam Gazzâlî (505/1111) nin, en eski farsça mi'râc-nâme ise Nizâmî (600/1203) nindir⁸.

TÜRK EDEBİYATINDA MİRÂC-NÂME

«Türk edebiyatında bilinen en eski mi'râc-nâme Çağatay Türkçesiyle olup Hakîm Süleymân Atâ'ya âittir. 122 beyitten müteşekkil olan bu eser, hecenin 7+7=14 kalıbı ile yazılmıştır. Eserin 12. asırda yazıldığı tahmîn ediliyor»⁹.

7 Dr. Metin Akar, a.g.e., s. 13.

8 a.g.e., s. 91-93.

9 a.g.e., s. 96.

Eski Türkiye Türkçesi sahasında yazılan ilk divan ve mesnevîlerden itibaren mi'râciyelere de rastlamak mümkündür. Ancak şu ana kadar te'lif tarihi bilinen en eski tarihli müstakil mi'râc-nâme Abdülvâsî Çelebi'nin olarak biliniyordu¹⁰. Abdülvâsî Çelebi bu mi'râc-nâmeyi 817 h./1414 m. da yazdığını bildirmekte fakat kaç beyit olduğunu belirtmemektedir.

Halihazırdaki nüshalarda beyit sayısı 566 olarak görülmektedir. Aşağıda görüleceği üzere Eski Türkiye Türkçesi'nde te'lif tarihi bilinen en eski mi'râc-nâme Abdülvâsî'nin de çağdaşı sayılan Ahmedî'nin yazdığı müstakil ve manzum mi'râc-nâmedir.

*AHMEDÎ'NİN BİLİNMEYEN MİRÂC-NÂMESİNİN
BULUNDUĞU NÜSHA*

Şu ana kadar Ahmedî'nin müstakil diyebileceğimiz mi'râc-nâmesinden hiç bir kaynak bahs etmemiştir. Ahmedî'nin sadece kasîde ve mesnevî şeklinde kısa mi'râciyeleri, tesbit edilen bir çok eserinde bir divân şiiri geleneği olarak mevcuttur. Ahmedî'nin 615 beyit olarak belirttiği Mevlidinin yaklaşık olarak 100 beyitli mi'râciye bölümünü teşkil eder¹¹.

Ahmedî'nin manzum mi'râc-nâmesi Süleymaniye Kütüphanesi Şâzeli Tekkesi 110 no.lu Türkçe yazma İskender-nâmesinin 16b-28b varakları arasında bulunup, 808 rebü'l-âhirinin evvelinde (1405-1406, 26 eylül cumartesi) 490 beyit olarak yazıldığı bildirilmektedir. Aslında 497 beyittir.

Adı geçen İskender-nâme yazma nüshasının başlangıcından 16 b'ye kadar 615 beyit diye bildirilen mevlid, mevlidin bittiği yerden itibaren de 497 beyitlik mi'râc-nâme yer almaktadır.

Bu yazma İskender-nâme nüshasındaki mevlid, ayrı bir risâle vasfında olup, Üniversite Kütüphanesi 921 no.lu Türkçe yazmadaki mevlidden başlangıç bölümü itibariyle farklıdır.

10 a.g.e., s. XI.

11 Dr. İsmail Ünver, Ahmedî'nin İskender-nâmesindeki mevlid bölümü, s. 368-411, TDAY, 1977 (1978).

Şâzeli Tekkesi 110 no.lu yazma nüshadaki mevlidin ilk varakları fazla hırpalanmış olduğundan başlık okunamıyor. İlk varaktaki bu kısmın münâcaat olduğu bazı beyitlerinin okunabilmesiyle anlaşılmıştır. Yalnız, Üniversite yazma nüshasında olmayan ve 19 beyitten ibaret olan bu bölüm 19. beyitten sonra birden bire Üniversite yazmasındaki 85. beyite atlamaktadır. Öyle anlaşılıyor ki eksik 66 beyiti ihtivâ eden varaklar aradan kopmuştur.

Bu yazma nüshada Mevlid ve Mi'râc-nâmeden sonra İskender-nâme başlamaktadır. Son varağı eksik olan bu nüshanın son bir kaç beyitiyle birlikte ketebe kısmı da mevcut değildir. 232 varaktan ibaret olan bu yazma nüsha 20-21bb satırlık çift sütunlar üzerine hareketli nesihle yazılmıştır.

Diğer İskender-nâme nüshalarına göre hâtimetü'l-kitâb kısmından 16 beyitlik kısmı kopan bu nüsha eksik beyitleriyle birlikte 9263 beyitlidir. Halbuki en hacimli İskender-nâme nüshası daha önce Üniversite Kütüphânesi 921 no.lu nüsha olarak tanıtılmıştı¹².

Kâğıt cinsi ve yazı sitili itibariyle çok eski olan bu nüsha, müellif yazması olma ihtimalini de taşımaktadır.

Adı geçen yazma nüshayı araştırmacılar başka bir nüshayla karıştırmış olmalıdırlar ki verdikleri bilgiler bu nüshaya uymamaktadır. Dr. İsmâil Ünver, bu nüsha için: «Süleymâniye, Şâ-zeli Tekkesi 110: Yk. 275, çift sütun, 15 satır, yazı talik ve yer yer hareketli, istinsah yılı H. 864/M. 1459-60, müstensihî Ahmed bin Tursun bin Ma'sûk»¹³ demektedir.

Ahmedî'nin 808 hicride yazdığı Mi'râc-nâmeyi İskender-nâme tarihi ile karıştıran Bursalı Tahir¹⁴ in bu yanlışının mâhiyetini tesbit edemiyen araştırmacıların bir çoğu meseleyi geçiştirmişlerdir. Ancak Dr. İsmâil Ünver: «Araştırmacılarca önemsenmeyen ve eleştirilen bir noktayı da mesnevîye yapılan eklemeler için kanıt olarak kullanmak istiyoruz. Osmanlı Mü'elliflerinde: «... 808 de yazıldığı mündericatında musarrah olan İskender-nâmesinin «sözleriyle be-

12 Dr. İsmail Ünver, Ahmedî İskender-nâme, İnceleme-Tıpkıbasım, s. 27, TDK Yayınları 1983.

13 a.g.e, s. 25

14 Bursalı Mehmet Tahir Efendi, Osmanlı Müelliferi, c. 2, s. 10, İstanbul, 1972.

lirtilen yılın gelişi güzel verildiğini sanmıyoruz.»¹⁵ demekle tebrike şâyân isabetli bir tesbitte bulunmuştur.

Ahmedî'nin İskender-nâmesi ile Mi'râc-nâmesinin rebiü'l-evvelin âhîrinde bitirilmiş olması da ayrıca değerlendirilmesi gereken bir mevzudur.

Ahmedî'nin Mi'râc-nâmesi Türk Edebiyatı sahasında yazılmış diğer mi'râc-nâmelerden bâzı değişik hususiyetler taşımaktadır. Bu hususiyetlerden başta geleni; Eski Türk Edebiyatı sahasında bilinen ilk Mi'râc-nâme oluşudur. Diğer mi'râc-nâmelerde Mi'râc hâdisesi, şimşek ve gök gürültülerinin çok olduğu bir gecede diye geçmemekte, sadece Ahmedî'de böyle geçmektedir. Ahmedî, Mi'râc hâdisesini 497 beyitin yarısına kadar anlattıktan sonra geri kalan yarısında da temsîlî şerhini yapmaktadır.

Türk-İslâm tefekkürü ve Eski Türkiye Türkçesi dili hususiyetleri bakımından örnek bir eser olan Ahmedî'nin Mi'râc-nâmesini ilim âlemine böylece takdim etmiş bulunuyoruz. Üzerinde yeni çalışma yapacak olanlara biraz da olsa faydalı olabilirsek ne mutlu.

TAHKİK-İ MİRÂC-I RESÛL (A.S.)

Fâilâtün / fâilâtün / fâilün

— . — — — . — — — — . —

- 16b) 1. Hamd idelüm k'adıdur anuñ Kerîm
Hâlıkû Allâhü Rahmânü'r-Rahîm
2. Âleme virdi ademden Ol vücûd
Kudret anuñ sun' anuñ u lutf u cûd
3. Âb u gilden kan düzüp cân viren Ol
Akl in'âm idip îmân viren Ol
4. Pes Nebî rûhına virelüm selâm
K'ol getürdi bize Allah'dan peyâm

15 Dr. İsmâil Ünver, a.g.e., s. 27.

5. Kıldı Ol Hakk anı halka pişivâ
İns ü cinne kamu Oldur muktedâ
6. İndi Hak'dan aña Kur'ân-ı Kerîm
K'Ol durur Tıbyân u Hûdî vü Hakîm
7. Nûr u Zikr ü hem Mübârek hem Şifâ
Hem Belâg u Rahmet ü Hakk u Hüdâ
8. Gerçi Kur'ândur behîn-i mu'cizât
Kim tolu âyâtdur u beyyinât
9. Zâyil olur kamu mu'cizler yakîn
Mu'ciz-i bâkî ki var oldur hemîn
10. Toptolu ahbârdur ol gaybden
Lafz u ma'nîsi münezzeh reybden
11. Lîk ulu mu'ciz durur Mi'râc hem
Her mühimden anı bilmekdür ehem
12. Aña inkâr eyleyen mü'min degül
Âhiretde havfdan îmîn degül
13. Her ki Mi'râc işine münkir ola
Ka'beden Aksâ'ya dek kâfir ola
14. Kalanına münkir olan mübtedi'
Olmamış olur hadîse müttebi'
- 17a) 15. Diñle Mi'râcuñ sözün söyleyelüm
Kıssasın bir bir beyân eyleyelüm
16. Pes idelüm anuñ esrârın ayân
Şöyle k'ola şâd işits'anı revân
17. Evvel eydelüm nübüvvetden haber
K'ide Mi'râcuñ sözi câna eser

MUKADDİME-İ DÂSİTÂN-I MİRÂC

18. Bilgil insânı ki ol tendür ne cân
Balgam u safrâ ten ü sevdâ vü kan
19. Balgam u sevdâ ne durur âb u hâk
Kan hevâ safrâ od u cân nûr-ı pâk
20. Zâyil olmaz gitse ten cândan bekâ
Kim mücerred olana irmez fenâ
21. Gendü gendü-y-ile ol kâim durur
Gendüye vü Hâlîka âlim durur
22. Bildüñ-ise gendü-y-ile bilür ol
Kamu ma'nîyi tefekkür kılur ol

DER-BEYÂN-I MA'RİFET-İ HIFZ U FİKR Ü
TEMYİZ

23. Hifz olur çün sûreti kılur kabûl
İsdeyicek gâyetin fikr olur ol
24. Birbirinden (bu ik')itdükde cüdâ
Adı temyîz olur iy ehl-i zekâ
25. Âşikâre olmag olduhda yakîn
Hâtır olur ad-ıla bilgil yakîn

DER-BEYÂN-I MA'RİFET-İ ZİKR VE
NUTK VE GAYR

26. Çün zuhûra irişür ol zikr olur
Nutkdur ol vakt kim dile gelür
27. Nefs durur bu kamunuñ menba'ı
K'ol durur ol cümle ilmüñ matla'ı

28. Akla her nesne ki Rûh-ı Kudsdan
İrişe oldur nübüvvet aña sen
29. Rûh-ı Kudsiñ adı durur Cebraîl
Ne durur ol kuvvet-i Rabbü'l-Celîl
30. Çün İlâhî kuvvet oldı ol ayân
Ne arazdur pes ne cevher bî-gümân
- 17b) 31. Çün işitdün bunı bilgil kim Resûl
Kim bulup durur ev ednâ'ya vusûl

ÂGÂZ-I KISSA-İ MÎ'RÂC-I RESÛL (A.S.)

32. Bir gice kim ra'd u berki çoğ-ıdı
Kamu halk uyur uyanuh yoğ-ıdı
33. Ne Resûl uyurdu ne bîdâr-ıdı
Aklı vü hissi anuñ hüşyâr-ıdı
34. Hûb sûretl'aña geldi Cebraîl
K'anı aña virmiş-ıdı Ol Celîl
35. Lâilâh'illallah alnında ayân
Yazılı yüzinde nûr-ı bî-gümân
36. Oldı yüzinden anuñ ev tolu nûr
Makdeminden cân u dil buldı sürûr
37. Altı yüz biñ kanadı var-ıdı dür
Gûş dut bu gevhere ne kadredür
38. Var-ıdı geysûsı yitmiş biñ temâm
Kim kızıl yâkût bezenmiş iy hümâm
39. Geldi vü öpdî Resûlün gözlerin
Pes did'and'aña ki Cibrîl-i Emîn

40. Dur ki olmuşam saña ben pişvâ
Buşma k'odi hâcetüñ cümle revâ
41. Korhu-y-ıla durdı yirinden Resûl
İtdi Rûhü'l-Kuds didügin kabûl
42. Pes didi korhuyı ko vü bellü bil
Kardaşuñ Rûhü'l-Emînem Cebraîl
43. Dur ki Hakk ohıdı sini hazrete
Olduñ ol hazretde lâyıq kurbete
44. Didi yolda düşmenüm vardur benim
Korhar andan gönlüm ü cânım tenüm
45. Didi sinüñle bileyem dutma gam
Dur yüri vü hoş-dil ol bî-ters hem
46. Yüridi ardınca anuñ şüfte-vâr
Geldi bir merkeb öñine râh-vâr
47. Âdemî şeklinde vü adı Burâk
İki ayığı uzun u yüzi ak
48. Atdan-ıdı alçak eşekden yüce
Bindi peygamber Burâğı ol gice
- 18a) 49. Ser-keş-ıdı ol Burâğ u bed-ligâm
Lâki Rûhü'l-Kuds anı itdi râm
50. Çün Burâğı biniben oldu revân
Taglardan Mekke'nüñ geçdi devân
51. Bir kişi irişdi ardınca ive
Didi varma bu yola dön tiz eve
52. K'ol yolu kimse dahı görmiş degül
Aklı olan bu yola girmiş degül

53. Uedan uca bu yol âfetdür tolu
Emn yoh bunda mahâfetdür tolu
54. Didi Rûhü'l-Kuds aña virme cevâb
Kim işitmege yaramaz bu hitâb
55. Pes oradan gitdi yolına girü
Geldi bir avret did'aña çağıru
56. Hûb avretti vü pes mahbûb-ıdı
Kamu gönüllerde ol mergûb-ıdı
57. Sözi bu kim bir nefes göygil baña
Kim sözüüm var söyleyeyüm ben saña
58. Çünkü devlet itmiş-idi aña nef'
Rûh-ı Kuds andan anı dah' itdi def'
59. Anı dahı koyıban andan Resûl
Kıldı Beyti'l-Makdis'e ol dem vusûl
60. Bir kiş'irdi andan aña pür-ferah
Dutmuş-ıdı ik'elinde üç kadah
61. Biri tolu şîr-ıdı vü biri âb
Bir kadah dahı tolu-y-ıdı şarâb
62. Didi nûş eyle bu üçden bir kadah
Kim ola cânuñ u gönlüñ pür-ferah
63. Hamra el sunmah diledi ol Resûl
Didi Rûhü'l-Kuds anı itme kabûl
64. Pes anı içdi ki tolu-y-ıdı şîr
K'ol-ıdı aña gıdâ-yı dil-pezîr
65. Çünkü irişdürür anı Kudse yol
Vardı gördi Mescid-i Aksâyı ol

66. Mescid içre hâzır-ıdı enbiyâ
Çoh melâyik dahı vü çok evliyâ
67. Mescide girdi k'ide arz-ı niyâz
Bir mü'ezzin ohıdı bang-i namâz
68. Enbiyâ vü ol firistehler temâm
Ol Resûle virdiler anda selâm
69. Didiler kim merhabâ iy pâk-i dîn
Kad bu'iste rahmeten lil-âlemîn
- 18b) 70. Olıban anda imâm u muktedâ
Enbiyâ itdiler aña iktidâ
71. Kamusı me'mûm olup ol imâm
Ol namâz'anuñla itdiler temâm
72. Çün namâzı kılıban oldu revân
Gördi yirde dikilü bir nerdübân
73. Nerdübân on pâye-y-idi bî-keâm
Bir ucı yirde biri gökde temâm
74. Bişi altun pâyenüñ bişi gümiş
Devlet anuñ k'itmeye hergiz kem iş
75. Oradan dünyî gögine irdi ol
Gök kapuları açılup oldu yol
76. Gördi bir âlem tolu nûr u safâ
Bir küdüret anda yoh cümle ziyâ
77. Bir melek gördi orada hûb-pâk
Yarsı anuñ şem' bigi tâb-nâk
78. Yarsı anuñ muzlim ü bî-nûr-ıdı
Ol melekden yir yüzi ma'mûr-ıdı

79. Gâh eriyüp havf-ıl'olurdu fenâ
Geh bekâ bulurdu irişüp recâ
80. Gördi İsmâil'i anda ol imâm
Bu aña vü ol buña virdi selâm
81. Anda-y-ıd'Âdem ki oldur bû'l-beşer
Anı dahı görmege buldı zafer
82. Pes ol aradan dahı gidüp Resûl ...
Vardı ikinci göge kıldı vusûl
83. Bir firişteh gördi anda ol imâm
Hilkati gâyet acib ilmi temâm
84. Kamu gaybı bilür-idi ol ayân
Bî-zübân iderdi her sözi beyân
85. Yarsı anuñ od-ıdı yarusı kar
Ol iki zıd bir arada sâz-kâr
86. Ol firişteh dahı vird'aña selâm
Didi kim ehlen ve sehlen iy imâm
87. Müjde k'oldı kamusı devlet senüñ
Hem likâ vü kurbet ü vaslat senüñ
88. Anda gördi İsi vü Yahyâ'yı hem
Oradan üçünciye urdı kadem
89. İrd' üçünci göge gördi bir melek
Anda pes zîbâ vü ser-tâ-ser bezek
90. Hûb-sekl ü hûb-vaz' u hûb-rûy
Başdan ayaga kamu reng-ile bûy
- 19a) 91. Hakdan almış bir tecellî-yi cemâl
K'ol cemâle fitnedür ehl-i kemâl

92. Rûh u reyhân anda vü iş ü tarab
Yohdur anda mihnet ü renc ü ta'ab
93. Sîm ü zer tolu vü hullî vü harîr
Nev-bahâr anda velî bî-zemherîr
94. Vesî ü tîb ü ni'met ü nâz u na'im
Cümle hâzır yoh fenâdan anda bîm
95. Buldı dörd ırmag dahı ol pâk-bîn
Cûy-ı hamr u cûy-ı şîr ü engübîn
96. Cûy-ı Kâfûr-ıla cûy-ı Zencebîl
Cûy-ı Tesnîm-ile cûy-ı Selsebîl
97. Cenneti gördi tolu hûr u kusûr
Ne kusûr aña sevildi vü ne hûr
98. İtse-y-idi cennet ü hûra nazar
Olmaya-y-dı adı mâ-zâga'l-basar
99. Hak diyen kim olmaya anda kusûr
Gûldur hûr aña vü zindân kusûr
100. Her ki rıdvânun minallâhı bile
Cennet ü hûra nazar nice kıla
101. Kurbetinden Hakuñ ider halk dûr
Meyli bâg-ı cennet ü hûr u kusûr
102. Hâr dir Huld'uñ gül ü reyhânına
Âşık olan ol Hakuñ rıdvânına
103. Menzil-i ukbî durur dâr-ı mukîm
Rûh u reyhândur u cennât u naîm
104. Muhlisüñ kim ola çün ihlâsı hâs
Ne durur Hazretde kurb-ı ihtisâs

105. Anı isde sende himmet var-ısa
Cân u gönliñ âşık-ı didâr-ısa
106. Yûsuf-ı Sıddîka anda irdi ol
Çoh acâyib dahı anda gördi ol
107. Oradan seyr oldı dördünci felek
Görd'oturmuş anda bir ulu melek
108. Nûrdan altında yüce taht-gâh
Taht üzre ol nitekim pâdişâh
109. Vâli-i her-mülk ü sâhib tâc-ıdı
Çarh u encüm nûrına muhtâc-ıdı
110. Kuvvet ü izz ü siyâsetde temâm
Devlet ü baht u riyâsetde müdâm
111. Zîr ü bâlâ cümle olmuş aña râm
Ol dahı virdi Resûle çoh selâm
- 19b) 112. Kıldı çoh dürlü işâretler aña
Virdi çoh dürlü beşâretler aña
113. Gördi hem İdrîs'i anda ol imâm
Bu aña vü ol buña virdi selâm
114. Didi yürigil iy ulu yoluña
Kim viripdür Hak kamu hayrı saña
115. Sen Muhammed Ahmed ü Mahmûdsın
Âferînişden kamu maksûdsın
116. Nedür ucdan uca âlem bir şecer
Ol şecerden sini itdi Hak semer
117. Lâ-mekân tahtında Sultân-ı Kîdem
Sinüñ-içün döşemiş hûn-ı kereş

118. Niçe hân kim yoh durur aña kerân
Anı yiyen zinde kalur câvidân
119. İşbu hânları yiyen tuhme olur
Kohusından mürd'anuñ zinde olur
120. Her ki bile kim nedür hân-ı kerem
Gözine görünmeye âş-ı kelem
121. Ol ki ola yidügi me'kûl-i nûr
Siñe mi hergiz aña nân-ı tenûr
122. Çün iletd'anı bişinci çarha yol
Yidi tamuyı orada gördi ol
123. Agacı zakkûm-ıdı yiri cahîm
Sâyesi yahmûm-ıdı suyu hamîm
124. Kamu halk anda giriftâr-ı belâ
Her biri biñ renc ü derde mübtelâ
125. Ol felekde irdi Hârûn'a imâm
Ne acâyib varsa hem gördi temâm
126. Bir firîşteh gördi anda tünd-rûy
Kim aña cevr-ile kahr olmuşdı hûy
127. Ol dahı aña tahıyyet idiben
Vardı altıncı gög'andan gidiben
128. Anda görün'aña Mûsî-yi Kelîm
Kim kelâm iderdi anuñla Kerîm
129. Bir melek görd'anda çün itdi nazar
Ol melek altında bir kürsî-i zer
130. Şugl'anuñ tesbîh-ile temcîd-idi
Dahı hem takdîs-ile tahmîd-idi

131. Buldı anda bir vilâyet cümle nûr
Ucdan uca râhat u zevk u sürûr
132. Toptolu-y-ıdı sa'âdet ser-te-ser
Yog-ıdı anda nühûsetden eser
- 20a) 133. Her sa'âdet kim yir-ile gökde var
Ol melek itdi Resûl'anı nisâr
134. Ol aradan çün iletdi anı yol
Râst irişdi yidinci göge ol
135. Gördi bir kürsî kızıl yâkûtdan
Bir melek ol kürsiyi itmiş vatan
136. Heybetinden yir ü gök tolmuş-ıdı
Kamu andan korhulu olmuş-ıdı
137. Virdi aña müjde-i emn ü emân
Didi kim devlet senüündür câvidân
138. And'anuñla görüşüp didi Halîl
Fuzte bi'l-kurbâ mine'r-Rabbi'l-Celîl
139. Yüri kim Hak saña virdi ihtisâs
Kim bulasın Hazretinde kurb-ı hâs
140. Pes avâlimden biri k'oldur misâl
Vardur anda cümle sûretten misâl
141. Anda ervâh u hakâyıkdan berü
Âlem-i ecsâmdan dah'iy ulu
142. Sûreti var her birinün muttasıl
Old'anuñ adı hayâl-i munfasıl
143. Keşf old'ol âlem aña ol gice
Gördi lâ-büid her ne var ucdan uca

144. Oradan dahı gidip ol muktedâ
Sidre'ye irdi ki oldur muntehâ
145. Gördi bir âlem ser-â-ser tolu nûr
Hiç zulmet bulmamış anda zuhûr
146. Anda rûhânî firîştehler tolu
Cebrayîl'e didi ol 'kim iy ulu
147. Kim durur bunlar didi bunlar temâm
Hâlikuñ şavkında hayrândur müdâm
148. Savma'a i düpdür bularuñ her biri
İşbu gördüğüñ fezâdan bir yiri
149. Birisi gitmez yirinden bir nefes
Zikr ü tesbîh işleri takdîs pes
150. Bu firîştehler ne durur cümle nûr
İşleri tenzîh ü tâ'at bi-fütûr
151. Ol aradan dahı gidiben Resûl
Bir agac'irgürdi nâ-geh anı yol
152. Sâyesinde-y-d'encüm ü eflâk hem
Hiç kimse urmamış aña kadem
153. Oradan cezb itdi anı ol Celîl
Lev-denevtü diyü kaldı Cebraîl
- 20b) 154. Oradan dahı ilerü gitdi ol
Dört deryâya irürdi anı yol
155. Her biri bir dürlü likin bi-kerân
Tolu rûhânî firîştehler ayân
156. Ol firîştehler aña virüp selâm
Didiler kim hayre makdem iy imâm

157. Ol aradan dahı olup ol revân
Ugradı bir bahre dahı bî-kerân
158. Bir firîşteh bahrden suyu alur
Anı bir arga döküp cârî kılur
159. Oradan çok ırâh irilip ayân
Her birisi bir yaña olur revân
160. Girü bir vâdıye ird'ol muktedâ
K'anda ne mebde' var u ne müntehâ
161. Bir firîşteh anda dutmışdı makâm
Kuvveti çok izzet ü kadri temâm
162. Ol melek katına ohıdı anı
Sordı ol dah'ol firîşteh adını
163. Didi Mîkâ'il dimişdür Hak baña
Gel ki bunca vakt göyerdüm ben saña
164. Müşkilün var-ısa baña söylegil
Hâcetün var mı baña arz eylegil
165. Didi ol kim bahrda her katreyi
Bilür ü berde dahı her zerreyi
166. Yirde gökde her ne kim var bî-gümân
İlmine gün bigi olmuşdur ayân
167. Göñline halkuñ ne nesne kim gelür
Gelmedin hem gelesin dahı bilür
168. Bilür ol kim hâcetüm oldur hemân
Hazz-ı nefis ü rûh yoh bende ayân
169. Andan artuh ârzü yohdur baña
Hâcetüm budur kamu didüm saña

170. Bu vücûdî kılmışam mahv-ı fenâ
Kim bulam anuñ vücûdî-y-la bekâ
171. Çünkü bu söz'añlad' andan ol melek
Kim söz ol Hazretde ol resme gerek
172. Didi ernî diyü Mûs'itdi hitâb
Len terânî diyü ird'aña
173. Hazz-ı nefsânî komamışdı Kelîm
Vasfı-l'itd' aña tecellî ol Kerîm
174. Pes kelâm-il'anı mahzûz eyledi
Tûrda anuñ-ıla söz söyledi
- 21a) 175. Hazz-ı Rûhânîden anda çün bekâ
Var-ıd'irdi len terânîden nidâ
176. Hazz-ı rûhuñ çünki terkin urmadı
Lâ-büd ol halvet-serâya irmedi
177. Hazz-ı rûhânî çü senden oldu dûr
Zât-ıla ider tecellî uş zuhûr
178. Saña koyulmuşdı bu hân-ı kerem
Girü saña oldu rûzî lâ-cirem
179. İsdedi bulmadı bu hânı Kelîm
İstemedin virdi sañ'anı Kerîm
180. Kimse kimse kısmetini yiyemez
Kimse Hakk emrine niçün diyemez
181. Devlet isdemeg-ile gelmez ele
Devlet ol kim seni isdeyü gele
182. Rûzı olmadugın itmegil taleb
Ne durur bî-fâyide renc ü ta'ab

183. Ol melek girü elin alıp ayân
Perdeleri götürüp oldu revân
184. Bir yire vardı ki anda yoh zamân
Ne anâsır ne felek ne hod mekân
185. Fehm ü vehm ol arada hayrân-ıdı
Akl dahı anda ser-gerdân-ıdı
186. Ol makâma çünki bulundu vusûl
Heybete düşdi ol arada Resûl
187. K'ol Ganî-yi Mutlak-ıdı bu fakîr
Lâ-büd oldu heybet elinde esîr
188. Heybetinden Rabbü'l-erbâbuñ türâb
Ne aceb ger eriyiben olsa âb
189. Çünki virdi yire vü göge vücûd
Bu rükû'a vardı ol itdi sücûd
190. Çün rükû'-ıla sücûdı kıldılar
Heybetinden şöyle hayrân kaldılar
191. Hazretinden çün anuñ destûr ire
Bu rükû' u ol sücûdından dura
192. Korhıp andan her ki heybet almaya
Añma anı k'ehl-i îmân olmaya
193. Hakdan irişdi nidâ kim gel berü
Perde yohdur arada durma girü
194. Çünki senden gitdi varlıh ser-te-ser
Kaldı Birlik ikilikden yoh eser
195. Ol nidâ anı eyle bî-hûş eyledi
Her-ne kim gördi ferâmûş eyledi

- 21b) 196. Gıtdi vehm ü fehm ü hem hiss ü hayâl
Hiss aña perde vü akl-ıdı ikâl
197. Zâyıl oldı andan evsâf-ı beşer
Varlıgından kalmadı hergiz eser
198. Çünki oldı varlığı mahv-i fenâ
Aña gösderdi cemâlımı bekâ
199. Kıldı menzil Kurb-ı ev-ednâyı ol
Buldı sübhânellezî esrâyı ol
200. Girü irişdi aña Kakdan nidâ
Merhabâ gel iy Habîbüm merhabâ
201. Ol nidâdan sahve irişdi imâm
Mahv gidüp geld'aña Hakdan selâm
202. N'ol nidâda var-ıdı savt u sadâ
Ne selâmında anuñ harf-i hicâ
203. Nutk-ı cismânîye olur savt u zarf
Nutm-ı nefsânî degül muhtâc-ı harf
204. Pes girü Hazretten irişdi nidâ
Ol Resûle kim baña itgil senâ
205. Didi iy ehl-i Celâl ü Kibriyâ
İdemezem ben saña lâyıık senâ
206. Saña lâyıık mahmedet gelmez öge
Pes kişi sini ne resm-ile öge
207. Anda kim yohdur hudûd-ıla rüsüm
Âciz ü bî-bâl ü per kalur ulûm
208. Anda kim hayret düşer akl u dile
Söz buradan irişi bilür dile

209. Savt u harf olmuş durur her söze zarf
Zarf olamaz pes senün vasfuña sarf
210. Müntehîdür söz sıfât lâ-yentehî
İremez lâ-yentehîye müntehî
211. Her senâ kim harf ü savt-ıla gelür
Lâyık-ı küllî vü yâ cüzvî olur
212. Sen ne küllî vü ne cüzvîsin ayân
Pes senânî kim ide böyle beyân
213. Medh iden memdühını bilse gerek
Pes aña lâyıık senâ kılrsa gerek
214. Çün senün Zâtuñi kimse bilemez
Lâ-cirem kimse senânî kılamaz
215. Nicesi ide seña bir zerre hâk
Kim saña lâyıık ola iy Zât-ı pâk
216. Akl künhünde senün bî-bâl ü per
Nefs zikründe senün bî-pâ vü ser
- 22a) 217. Bizde acz ü fakr u sendedür gınâ
Pes sen it girü saña lâyıık senâ
218. Çün senâdan acz gösterdi Resûl
Ol senânun yirine oldu kabûl
219. Anda kim kudret var u izz ü bekâ
Tuhfe nedür acz ü fakr-ıla fenâ
220. Pes did'aña Hak ki maksûduñ digil
Hâcetün neyse baña arz eylegil
221. Didi senden sini isderem yakîn
Hâcetüm kim var yakîn budur hemîn

222. Ümmetüme rahmet eyle iy Gafûr
Kıl olardan lutf idüp kahruñı dûr
223. Hâsıl oldı anda cümle hâceti
Biñ icâbet buldı her bir da'veti
224. Vahy olan oldı aña ol gice
Kimse ol vahyi bilemez kim nice
225. Vahy iden bilür anı vü ol hemîn
Kimse bilmez dahı ol râzı yakîn
226. Söz ki ol bî-savt u lafz u harf ola
Akl anı ne kıyâs-ıla bile
227. Farz oldı ol gice savm u salât
Dahı hacc u hem cihâd-ıla zekât
228. Ol gice k'olmışd'aña her nesne arz
Ümmete elli namâz olurdu farz
229. Biñ kezin dergâha itdi ol niyâz
Tâ ki elliden bişe irdi namâz
230. Bu havâs-ı zâhire çün oldı biş
Şükr çün farz oldı ol ne kem ne biş
231. Ümmete va'de oldı anda magfired
Nusret ü feth ü zafer hem memleket
232. Çün mübârek olup aña ol sefer
Buldı kamu ârzûsın'ol zafer
233. Ol seferden döndi ol gice girü
Kamusını görüben geldi berü
234. Subh kim geldi sahâbe ser-te-ser
Virdi Mi'râc işin anlara haber

235. Ka'beden tâ-Mescid-i Aksâ temâm
Her ne kim gördi-y-se yolda ol imâm
236. Âdemî vü tayr u vahş u kârvân
Kanda-y-ıdı her birin didi ayân
237. Çün tefahhus idüp eyle buldılar
Sihhat-i Mi'râcı rûşen bildiler
- 22b) 238. Her ki Mîrâc işine münkir ola
Mü'min olmaya yakîn kâfir ola
239. Çünki var bu hâle âyât u hadîs
Âña münkir mülhid ola vü habîs
240. Zî Resûlullah k'aña virdi Kerîm
Anı kim bulmadı İsí vü Kelîm
241. Tûrı perde itd'aña bir şu'le nûr
Kurbdan bir sözi itdi bunı dûr
242. Uş Resûlullâh şol resme ki şem'
Nûr oldı nûr'irüp dut söze sem'
243. Çün didüm Mi'râcdan cismâniyi
Şerh ideyim işid uş rûhâniyi
- DER-BEYÂN-I KEŞF-İ ESRÂR-I
MÎ'RÂC-I RESÛL
244. Bu didüğüm sözde var dürlü rümûz
Ol rümûz içre hakâyıkdan künûz
245. Gic'anuñ-çun oldı Mi'râc-ı Resûl
Tâ ki bula Kudse bir demde vusûl
246. Bî-zamân irecegi yire ire
Bî-mekân varacağı yire vara

247. Gicede çünkim sevâgıl hem olur
Nefs meyli mebde-i muhkem olur
248. Mâni'-i his gice olur munkatı'
Perde-i eşgâl dahı mürtefi'
249. Olsa nefis âlâyiş-i tenden arı
Hem alâyık pâyıbindinden berî
250. Bir nefesde buradan bî-intikâl
Mebdei ide bilür-ol ittisâl
251. Hiss-i hâb u akldur bizârlıh
Hem anuñdur dâyimâ hüşyârlıh
252. Ya'ni akl u hiss arasında yakîn
Cezb itdi anı Rabbi'l-âlemîn
253. Berk u ra'd ol kim yuharudan iner
İnip oldı zâyil evsâf-ı beşer
254. Âlem-i ulvîden irişüp sebep
Gıtdi andan şehvet ü hırs u gazab
255. Hazz-ı nefisânîden olıban arı
Hazz-ı rûhânîden oldı hem berî
256. Rûh-ı Kuds geldügi aña nâ-gehân
Lâilâh'illâllâh alnınd'ayân
257. Ya'ni anuñ yüzindeki nakş u nigâr
Sırr-ı tevhîdi iderdi âşikâr
- 23a) 258. Gider-idi şekk ü gelürdi yakîn
İkiliksüz vahdet olurdu hemîn
259. Dürr-ile yâkûtdan ol bâl ü per
K'anda var-ıdı nedür iy nâm-ver

260. Ya'ni anı nakşa getürse hayâl
Bulna-y-dı anda bu resme cemâl
261. Ol ki Rûhü'l-Kuds didi dur öriü
Niçe yatarsın uyan u gel berü
262. Dimeg-idi terk it bu gafleti
Kim bulasın câvidâne devleti
263. Kudse kasd it eyle Kuddûsi taleb
Kim talebdür matleb'irmege sebeb
264. Âlem-i Kudse heves itgil müdâm
Kim duracah yir degüldür bu makâm
265. Âfetinden nefsiün olursañ berf
Varduñ olduñ Kuds ehlinüñ biri
266. Niçe kalduñ ko bu fânî kül-hanı
Nicedür gel gör bu bâkî gül-seni
267. Kardeşim didügi aña Cebra'îl
Korhuñı gider dimekdür bellü bil
268. Kardeş olan kardaşa hem-cins olur
İns ünsi cinsden hâsıl kılur
269. Çün melekde çoğ olur heybet azîm
Düşer anı görenüñ gönline bîm
270. Kardeşüm didi Resûl'e lâ-cirem
Kim gide gönünden anuñ havf u gam
271. Korharam didügi düşmenden Resûl
Kim cevâbını Resûlüñ virdi ol
272. Dimeg-idi vehm k'oldur düşmenüñ
Şerrini ben def' idem senden anuñ

273. Vehm durur div Şeytân-ı Racîm
Sahlay'andan sini Rahmân-ı Rahîm
274. Hâfızadur gönlüñe bîzârlıh
Zâkiredür cânuñu hüşyârlıh
275. Yoldaş eyle ol ikiyi gendüñe
Tâ ola İmîn yoluñ öñden soña
267. Vehm uğrı vü harâmîdür hayâl
Geç bulardan maksada bulduñ mecâl
277. Rûh-ı Kuds ardınca ne-y-di gitdügi
Âlem-i hissîyi ol terk itdügi
278. Akl-ı fa'âl ola didügüm Burâk
Kim ayagi yüce-y-idi yüzi ak
- 23b) 279. İki ayagi uzun'ol kim bu akl
Tîz ider idecegi yire nakl
280. Aña ne hayyiz var u ne hod mekân
Mebdeye irişe bilür bî-zebân
281. Atdan alçah oldug'işekden yüce
Diyeyim ma'nîsini anuñ nice
282. Ma'ni ol kim akl-ı küldendi alu
Lîk cümle akl-ı cüzvîden ulu
283. Ol ukûl-ı aşrdendür bu biri
Kâmil ü kamu rezâyilden berî
284. Ehl-i hikmet dir aña akl-ı kamer
Rûh andan alur ebdân-ı beşer
285. Aña Kur'ân Rûh-ı A'zam urdı ad
Anı kim Kur'ân didi kıl i'tikâd

286. Çün anuñla râstdur insân işi
Ol gerekdi k'ola anuñ yoldaşı
287. Çünk'olamaz rast merkebsüz sefer
Merkeb adın urd'aña Peygâmbir
288. Anuñ-ıçun geldi ol sûretten ol
Tâ gönülden meyl ide aña Resûl
289. İlet-i zam çünki cinsiyyet gelür
Meyli cinsün râst cinsiyye olur
290. Âlem-i hissîde-y-iken ol imâm
Ol Burâk olmadı hergiz aña râm
291. Hiss durur akl boynında kemend
Maksada irmekden aña pây-bend
292. Hiss şerrinden olcah nefis dûr
Âyine olup gayb ider anda zuhûr
293. Nefse kim Kudsî durur min külli bâb
Hırs u şehvetdür ki olmuşdur hicâb
294. Anı Rûhü'l-Kuds hissinden temâm
Çıharup itdi Burâk'ı aña râm
295. Ol kişi kim aña dur gitme didi
Anı gey bilgil ki dîv-i vehm-idi
296. Diler-idi k'anı maksaddan koya
Hâşa muhlis kul ki ol dîve uya
297. Vehm aňlagıl ki ol vesvâsdur
Vesvese işi adı hannâsdur
298. Külhan-ı süflî durur dîvün yiri
Gülşen-i Kuds ehliür andan berî

299. Aña dur diyen zen-i sâhib-cemâl
Kim durur tahkîk-ıla sorsañ hayâl
- 24a) 300. Hüsni var lîkin müzevver-rengdür
Rengine aldanan anuñ nengdür
301. Taşı hoş-reng içi nâ-pâk ü pelîd
Her belâya dâm u her şerre kilîd
302. Hem firîb-ende durur bed-ahd u rîv
Hem yalancı bî-vefâ şöyle ki dîv
303. Âlem-i sifliye virüp reng ü bûy
Anı arz itd'aña ol bî-şerm-i rûy
304. Tâ ki bunda kala itmeye sefer
Kudse irişmege bulmaya zafer
305. Bunda kala zâr u anda gitmeye
Diledügi maksadına yitmeye
306. Uymadı sözine mâ-zâga'l-basar
Gıtdi Rûhü'l-Kuds öñince râh-ber
307. Göyse-y-idi anda aña ol Resûl
Dünyayı itmiş olur-ıdı kabûl
308. Aldamış olurdı anı ol hayâl
Dünyeye anuñ sevisidür vebâl
309. İhtiyâr idibenüñ bu külhanı
Terk itmiş olur-ıd'ol gülşeni
310. Dâver-idi lâ-cirem dı'fu'l-hayât
Dünyide ukbîde hem dı'fu'l-memât
311. Üç kadeh kim biri şîr-idi yakîn
Biri âb u biri hamr iy dûr-bîn

312. Su durur rûh-ı tabî'i bî-gümân
Kim nemâ vü neşvdür andan ayân
313. Hamr ne durur rûh-ı hayvânî durur
Şîr ne durur rûh-ı nefsanî durur
314. Hamra beñzer rûh-ı hayvânî yakîn
Şehvet ü hırs anda vü hem kahr u kîn
315. Şîre beñzer rûh-ı nefsanî şerîf
Kim gıdâdur ol müfid ü hem latîf
316. Rûh-ı hayvânîye kim hamr-ıdı ol
Meyl eylemek dilemişdi Resûl
317. İçmege komadı anı râh-ber
Virdi şerrinden anuñ aña haber
318. Her müsâfir kim bula dâna-delîl
Yoldan azıp olmaya hergiz zelîl
319. Çünkü müşfik ola vü dâna refik
Togru düşer n'ireye varsañ tarîk
320. Ol kişiye kim ide azm-i sefer
Şartı ol kim o bula gey râh-ber
- 24b) 321. Hamrdan içse Resûl-i Kirdikâr
Rûh-ı hayvânîyi itmişd'ihdiyâr
322. İşbu zulmetde kalurdu lâ-cirem
Kuds mülkine uramazdı kadem
323. Çünkü tevffik-ıdı aña hem-tarîk
Komadı anı bu âlemde refik
324. Rûh-ı nefsanîyi itdi ihtiyâr
Lâ-büd irdi maksada ol bahtiyâr

325. Rûh-ı nefsanî işidür lutf u hilm
Dahı evsâf-ı İlâhî fazl u ilm
326. Ârzûsı âlem-i nûr-u ziyâ
Şevk u zevk u bârîgâh-ı Kibriyâ
327. Hısm-ı şehvet rûh-ı hayvânî işi
K'ol iki-y-ile helâk olur kişi
328. Cehldür rûh-ı tabî'î pişesi
Yatmag u içmek yimek endişesi
329. Hâr olur rûh-ı tabî'îye uyan
Var behâyim bigi uyıma uyan
330. Rûh-ı hayvânî durur dîv-i la'în
Rûh-ı nefsanî melek durur yakîn
331. Dîve uyma vü behâyimden kesil
Var meleklerle felekde celve kıl
332. Mescid-i Aksâ ne nesnedür dimâg
K'ol arada yahılur akla çirâg
333. Ol mü'ezzin didüğümdür zâkire
K'ol getirür kamu hayrı hâtıra
334. Kuvvet-i fikriyye durur ol imâm
Enbiyâ bâkî-yi kuvvetdür temâm
335. Ma'ni ol kim akla mecmû'-ı kuvâ
Tâbi'î-y-di ol olara pişivâ
336. Lâ-büd aña kimse mâni' olmadı
Maksada irdi burada kalmadı
337. Akla tâbi' olsa gerek bu kuvâ
Tâ ki yolun urmaya dîv-i hevâ

338. Ko hevâyı vü kuvâdan hoş kesil
Bir melek olduñ mukarreb bellü bil
339. Olı bilürken firîşteh hayf ola
Kim kişi özin behâyimden kıla
340. Penc-hiss ü şeş-cihetden ol berî
Ger dilersen kim bulasın ol Biri
341. Çıhdığı ol on ayahlu nerdübân
Hiss-i zâhirdür ü bâtın bil ayân
- 25a) 342. Olduğı-y-ıçun gereklü bu havâs
Gümiş altun did'aña ol Hak-şinâs
343. Basılup geçilmeyinc'ol nerdübân
Kuds-i Kuddüse irilmez bî-gümân
344. İşbu onı ayaguñ altına al
K'iresin-bir mülke k'aña yoh zevâl
345. Mülk nice mülk ucdan uca nûr
Rûh u reyhân cümle vü zevk u sürûr
*
346. Çarh-ı evvelde göründüğü melek
Mâhdur gey aña anı dutma şek
347. Yarusı günden anuñ pür-nûr olur
Yarsı peyveste anuñ muzlim kalur
348. Tâ bileler herçi anuñ altında var
Bî-karâr olur u hem nâ-pâyidâr
349. Niçün İsmâ'il şeklinde aña
Ol kamer nefside görind'eydem saña
350. Anuñ-ıçun k'ola müste'nes Resûl
Kim anuñ neslinden-idi bî-şek Ol

351. Ol ikinci gökde gördüğü melek
Ol Utâriddi yakîn bilmek gerek
352. Sa'd olur çünki sa'da ire ol
Nahs olur çünki nahsa bula yol
353. Lâ-cirem yarsınıñ adı oldu kar
Ne didiler dahi yarusına nâr
354. Ol k'olıcah yolu üçüncü felek
Görd'oturur anda bir zîbâ-melek
355. Hâzır anda râhat u zevk u sürûr
Nûrdan yapılı anda çok kusûr
356. Lâ-cirem cennet didi aña Resûl
Zühreye Rıdvân bu sözi kıl kabûl
357. Gördüğü dördüncü gökdeki melek
Şems durur şems anı bilmek gerek
358. Ol kevâkib pâdişâhıdur yakîn
Taht u kişver anuñ u tâc u nigîn
359. İzz ü rif'at anuñ u nûr u ziyâ
Kudret ü hem kuvvet ü zîb ü bahâ
360. Sa'd u hem sâhib-firâset durur ol
Ehl-i kadr ü hem riyâset durur ol
361. Ol Resûle virdi bu evsâfdan
Ol kadar kim geçdi ol ez'âfdan
362. Anda gördüğü nebî İdrîs-idi
Şuğh ilm ü hikmet ü tedrîs-idi
- 45b) 363. Varıban bişinci çarha ol imâm
Mâlik-i tamuyı gördüğü temâm

364. Mevzi'-i Merrîh hancer-dârdur
K'ehl-i zulm ü cevr ü kahr u nârdur
365. Ehl-i hubs u fuşdur ol hem sitem
Katl ü kîn ü nehb ü gâret hışm u hem
366. Olduğı-y-çun anda çoh teşvîş ü bîm
Aña Mâlik didi yirine cahîm
367. Oradan buldı şecâ'at hem zafer
K'itdi küfri kahr-ıla zîr ü zeber
368. Gördüğü altıncı gökdeki melek
Müşterîdür k'oldı nûr aña bezek
369. Âmir ü muslîhdür ü hem âdil ol
Nîg-hulk u âlim ü hem âmil ol
370. Bu şerîf-avsâfdan ucdan uca
Aña çok kısmet virildi ol gice
371. Ol yidinci gökde gördüğü melek
Kamudan yüce Zühaldur dutma şek
372. Naşdür Sa'd aña itdükte nazar
Çog olur anda sa'âdetden eser
373. Bu su'ûd-ıla ki var ucdan uca
İttisâl-i sa'd itmişd'ol gice
374. Ol sa'âdetden an'itmişd'iktisâb
Kim olamazdı muhît aña hisâb
375. Cümlesin itdi Resûle ol nisâr
Zî sa'âdet k'oldı Hakdan aña yâr
376. Sidre durur ol sekizinci felek
Ucdan uca toptolu durur melek

377. Adıdur Kürsî vü hem Zâti'l-bürûc
Aña iderler firîştehler urûc
378. Ol melâyikdür sevâbit k'anda var
Her biri bir yirde itmişdür karâr
379. Mıntaka-y-la hem cenûb u hem şimâl
Olmış anlara savâmi' mâh u sâl
380. Her biri bî-hadd ibâdet eylemiş
Zikr-ile tesbîhi âdet eylemiş
381. Yohdur anlarda fütûr irte gice
Zikr-ile takdîsdür ucdan uca
382. Ol sevâbit hem Resûle bî-şümâr
İtdiler anda sa'âdetden nisâr
383. Andağı rûhâniler ucdan temâm
Virdiler aña tahiyyetle selâm
- 26a) 384. Ol ağaç kim rif'at-idi pâyesi
Yir-ile gök tolu-y-ıdı sâyesi
385. Çarh-ı A'zamdur zemîn ü âsümân
Kamusı anuñ içinde uş ayân
386. Dört deryâ sûret ü madde yakîn
Cevheriyyetdür ü cismiyyet hemîn
387. Ol melâyik k'anda görmışd'ol gice
Zikr ü tesbîh işleri ucdan uca
388. Ol nüfûs-ıdı mücerred cümle pâk
Nûr-ıla olmuş latif ü tâb-nâk
389. Maddenün âlâyışinden her biri
Dahı her şehvetden olmuşdı berî

390. Şehveti terk it ki râhat bulasın
Zulmet-i cismi ko kim nûr olasın
391. Kalmagıl bu lezzet-i cismâniye
K'irişesin râhat-ı rûhâniye
392. Ko heyûlî naksını bulduñ kemâl
Ne kemâl ol kim aña irmez zevâl
393. Ol aradan dahı gidiben Resûl
Buldugı ol ulu deryâya vusûl
394. Ol firişteh kim alup deryâdan âb
Anı bir arga dökerdi bî-hisâb
395. Akl-ı Evveldür ki Hakdan feyz alur
Nefs-i Külliye anı fâyiz kılur
396. Pes nüfûs-ı cüzviy'anı nefis-i kül
Feyz ider söz râzı neyse isde bul
397. Hâlikuñ feyzidür ol deryâ ayân
Kim aña ne gavr vardur ne kerân
398. Hem ebed toludur andan hem ezel
Mevc durur Lâ-Yezâl ü Lem-Yezel
399. Ol sudur k'aña tecellî itdi Zât
Zâtdan aña bağışlandı hayât
400. Bahr-ı mescûr ol deñizdür bil anı
Kim kelâmınd'eyledi yâd ol Ganî
401. Sûret-i ecsâmdur mevci kamu
Dürlü mevcûdâtdur ol toptolu
402. Bu kamu sular ki vardur unsuru
Ol sunuñ oldugı-yıçun mazharı

403. Oldı anuñ vasfı-y-ıla muttasıf
Şöyle kim kalmadı nesne muhtelif
404. Âlem-i cismâni andan bî-gümân
Zîr ü bâlâ her ne var oldı ayân
- 26b) 405. Akl-ı Evvel Âdem'e oldı misâl
Nefs-i Kûl Havvâ'ya beñzer lâ-muhâl
406. Ol iken oldı her nesn'âşikâr
Akl u nefis ü cism ü cevher bî-şümâr
407. Evvel eflâk ü olar dahı ukûl
Hem nüfûs ol ikiden buldı husûl
408. Pes anâsır pes maâdin pes nebât
Dahı hayvân u ne kim vardur nebât
409. Oldı insân âhirü'l-emr âşikâr
Akl u nefis-il'itd'anı Hakk ihtiyâr
410. Dâyire ol noktad'irdi âhire
Kim oradan başlamışd'ol dâyire
411. Ol ulu deryâ ki görmışdi ayân
K'ana hergiz yog-ıdı ka'r u gerân
412. Dahı anuñ ibtidâsı yog-ıdı
Şöyle kim hiç intihâsı yog-ıdı
413. Ol Vücûd-ı Mutlak olur bî-kelâm
Âri her mecmû' varlıhdan temâm
414. Bahr-ı mescûr oldı Rahmân'a nefes
Hem heyûlî ol kamu mevcûd pes
415. Sûret-i ecsâm durur aña mevc
Kim gelür gider görürsin fevc fevc

416. Didügüm vâdi k'aña yohdur kerân
Görmemişdür kimsene andan nişân
417. Akldan añarudur bir ulu tavr
K'aña hergiz ne kerân varu ne gavr
418. Oldur ol vâdi bu söze dutma reyb
Vâdi-yi hayret hem oldur mülk-i gayb
419. Ol durur ol vâdi k'oraya ukûl
İtmemişdür itmeyesidür vusûl
420. Gayb-ı gayba râst andan varılır
Reh-nümâdur ol melek k'anda olur
421. Hâk ne k'anda varan yanar oda
Yâ yile varur ya gark olur suda
422. Hâcib-i dergâh durur ol melek
Ne orad'encüm ne vardur hod felek
423. Ol melek didi aña k'evvel fenâ
Ol bu varlıhdan ki görine beğâ
424. Ol beğâyı kime kim bulmah gerek
İşbu varlıhdan fenâ olmah gerek
425. Gitse bu varlıh ki olmuşdur hicâb
Götrilür mahbûb yüzinden niğâb
- 27a) 426. Gaybet itmeyince senden bu vücûd
Nice hâzır olısar saña şühûd
427. Gendüzüñi kıl fenâ didüñse hû
Küllü şey'in hâlik'illah vechehû
428. Yanmasa pervâne şem'i bulmaz
Şem' yahılmaz-ısa nûr olmaz

429. Katre-i nîsân niçe kim katredür
Berde bürr ola mı vü deryâda dürr
430. İremiz isbât olmayınca mahv
Sükr olur ilerü vü soñra sahv
431. Şerr ü hayr evvel gerek mahv-ı sıfât
Çün sıfatlar gide irer mahv-ı zât
432. Dahı kalmaz anda kesretten nişân
Vahdet-i Mutlak kalur bî-şek hemân
433. Pes Resûl ü ol firîştah bî-hisâb
Perdeler kat' itdiler min külli bâb
434. Ol melekke bir yire vardı Resûl
K'anda kimse bulmadı bulmaz vusûl
435. Nûr u zulmetden çü yitmiş biñ hicâb
Keşf oldu vü götürildi nişkâb
436. İrdi anda k'ol durur mülk-i beğâ
Üdnü minnî geldi and'aña nidâ
437. Olıp anda gendüliginden berî
Gördi rüşen şöyle kim var ol yiri
438. Ol liķâyı gördügi sâdık durur
Şöyle k'anuñ Zâtına lâyıkk durur
439. Ne cihet var-ıdı anda ne mekân
Hem ne hayyiz var-ıdı ne hod zamân
440. Ne metâ var-ıdı vü ne keyf ü kem
Ne izâfet var-ıdı ne vaz' hem
441. Yog-ıdı in yef'al ü en yenfa'il
Muttasıl yog-ıdı vü hem munfasıl

442. İnfî'âl ü fi'ldendi Ol berî
Dahı cismiyyetden olmuşdı arı
443. Yog-ıd'anda kurb u bu'd u kabl ü ba'd
Yevm ü leyl ü fevk u taht u nahs u sa'd
444. Hem melek fikr itdüğinden hem beser
Yog-ıd'ol Hazretde bir zerre eser
- 27b) 445. Ol vücûd'urmuşdı imkân-ı kadem
Mutlakâ olmuş vücûb-ıla kıdem
446. Varlıg içinde güneşden ol ayân
Gâyet-i lutfı-y-la kamudan nihân
447. Baña yahın gel didügi Hakk aña
Ne demekdür diyeyim gûş ol baña
448. Ya'ni gayrı ko ki binüm olasın
Nefsüñi terk it ki bini bulasın
449. Kurb iki dürlü dir ehl-i ma'rifet
Kurb-ı menzil biri kurb-ı menzilet
450. Kurb-ı menzil ol arada yoh durur
Menzilet kurbı kerânsuz çok durur
451. Hem yücelik ikidür bilgil ayân
Bir mekânet yüceligi bir mekân
452. Yüce bilgil sen mekânet'ol yiri
Kim mekân yüceligindendür berî
453. Ol Nebî kim hil'ati lev-lâkdür
Nerdübânı pâyesi eflâkdür
454. K'ol gice k'aña virildi mertebet
Hem mekânet buldı vü hem menzilet

455. Orada Hazretten irdügi nidâ
Ol Resûle kim baña itgil senâ
456. Şükr-i ni'met isdemekdür ol ayân
Ni'metine hod anuñ yohdur kerân
457. Acz ol kim şükr-i ni'met devleti
Hakdan isder iki dürlü ni'meti
458. Ni'met-i tevfiik u sıhhat bî-gümân
K'ol ikisüz şükr olamaz ayân
459. Her birin'anuñ iki leşker giri
Vâcib olur şükr idenlere kamu
460. Pes anuñ şükrini itmekdür muhâl
Aczdür çâre dahı yokdur mecâl
461. Lâ-cirem kim didi lâ-uhsî senâ
Çün senâ itmek hitâb oldu aña
462. Hak ki Mûsî-yi Kelîme söyledi
Söyledügin âşikâre eyledi
463. Ol agaçdan süz u âh u bû-y-ıdı
Râst kim *innî enâet* dir-ıdı
464. Mustafâ'ya çünkim ol Hak söyledi
Hakdan ol sözi pinhân eyledi
465. Nicesi esrâr-ıdı ol iy aceb
Kim anuñ ihfâsın itdi Hak taleb
- 28a) 466. Kuds ehlinden dahı itdi nihân
Kimse bilmedi anı hergiz ayân
467. Kimsene ol râza mahrem olmadı
Cüz Muhammed anı kimse bilmedi

468. Var-ıdı Mûsî'de gendüden haber
Yog-ıdı benlikde Ahmed'den eser
469. Anuñ-ıçun Mûsi'ye mu'ciz-iasâ
Didi Ahmed anda lâ-uhsî senâ
470. Gendüniñ yohlugin ızhâr eyledi
Ol senâdan acze ikrâr eyledi
471. Ol senây'itdi halîf'Allâhi ol
Hâk-i pâk olmahlığa ol-ıdı yol
472. Mûsi'nüñ çün sözde yiri Tûr-ıdı
Mustafâ'nuñ yiri bahr-ı nûr-ıdı
473. Hâline bah bu iki peygamberüñ
Tâ bilesin efdal kim anlaruñ
474. Mûsi'nüñ teky'itdügi oldı asâ
Ahmed'üñ lutf-ı Celâl ü Kibriyâ
475. *Hasbiük'Allah* bu söze rüşen-delîl
Söz ki ola bî-delîl olur zelîl
476. Mu'ciz-i Mûsî ağaçdandı ayân
Mu'cizâtı Ahmed'üñ nutk u beyân
477. Bu beyân ulvî ağaç sifli olur
Ol çürür gider bu uş bâkî kalur
478. Vâsf-ı Hakdur bil yakîn nutk u beyân
Uş ağaç bir cisimdür cânsuz hemân
479. Nûrdan geldi beyân u nûr olur
İrdügi yir nûr-ıla ma'mûr olur
480. Lu'b u lehviñ âleti durur ağaç
Nutm nûruñ âyetidür gözüñ aç

481. Nûr Kur'ân uş nidâdadur asâ
Inne men lem yestemi' kavli asâ
482. Her birin aıla neden müstak durur
Kim bilesin anı kim ol Hak durur
483. Didügi kim irdi bir heybet baña
Kim unıtdum gördüğüm önden soña
484. Dimek olur çünki vahdâniyyete
Düşüp oldum garka ferdâniyyete
485. Çün baқа gitdi beķâ deryâsı cüş
İdip oldı mahv benden akl hüş
486. Gıdiben benden enâniyyet kamu
Kalmadı hergiz arada gayr-i hû
- 28b) 487. Varlıg ol durur ne kim var az u çoh
Andan artuh hiç arada nesne yoh
488. Ahmedî Mi'râc esrârın saña
Keşf itdi güş olduñsa aña
489. Vahdetüñ çoh dürlü râzın bilesin
Göñlüñi bahr-ı hakâyık kılasın
490. İşbu esrârı ki cândandur nihân
Uş sevâb-ıçun saña itdüm ayân
491. Tâ Resûlüñ rütbetini bilesin
Gendüzüñi aña pey-rev kılasın
492. Tâ ola saña kıyâmetde şefi'
Menzilüñ Firdevsde ola refi'
493. Cân u dilden zıkr ider Ahmedî
Rahmet Ümmidine dâyim Ahmedî

494. Dünyî Ukbîd'anı Hak şâd eyleye
K'Ahmedî'yi hayr-ıla yâd eyleye
495. Evveli-y-idi Rebî'ü'l-âhirüñ
K'oldı ıkdı nazm işbu gevherüñ
496. Ol Nebîñüñ hicretinden bil ayân
Yıl sekiz yüz sekkiz-idi bî-gümân
497. Barmaguñ akdinde işbu ıkd-ı dür
Dört yüz dâne-y-le toksan dânedür

**

BAZI BEYİTLERDE GEÇEN VE AÇIKLAMA GEREKTİREN ARAPÇA İFADELER

- 31, 199. Ev-ednâ : «hattâ daha yakın». Necm sûresi, âyet. 9'dan.
Tamamı: «(Böylece aralarındaki yaklaşma mesafesi) iki yay arası kadar hattâ daha yakın oldu.»
Ev-ednâ, Tasavvufta bir mertebedir. Ahâdiyyet-i Zâtiyye'den ibârettir. Kul ve Tanrı arasındaki temeyyüz ve itibârî olan ikiliğin ortadan kalktığı için bu makâma Ev-ednâ denmiştir. Bu makâm Kurb-i Zâtîdir.
69. Kad bu'iste rahmeten lil-âlemîn: «Biz, seni (Habîbim) âlemlere (başka bir şey için değil) ancak rahmet için gönderdik». Enbiyâ sûresi, âyet 107'ye istinâden.
- 98, 306. Mâ-zâga'l-basar: «göz(ü, gördüğünden) ağmadı, (onu) aşmadı da». Necm sûresi, âyet 17'den.
100. Rıdvânun minallah: «Allah'ın bir rıdvânını (rızasını)». Tevbe sûresi, âyet 72'den olup, âyetin tamamı: «Allah mümin erkeklere de, mümin kadınlara da kendileri, içinde ebedî kalıcı olmak üzere altından ırmaklar akan Adn cennetlerini ve çok güzel meskenler vaad etti. Allah'ın bir rıdvânı (rızası) ise daha büyüktür, işte bu, asıl bu, en büyük saadettir.»
138. Fuzte bi'l-kurbâ mine'r-Rabbî'l-Celîl: «Yüce Rabbine yakınlık kazandın.»

153. Lev-denevtü : «yaklaşmış olsaydım». Tamamı: «Lev-denevtü en meleten le-ahraktü» Şâyet bir parmak ucu öteye yaklaşmış olsaydım yanardım». (Sidretü'l-müntehâ'dan ötesi için Cebrâil'in Hz. Muhammed'e söylediği söz olarak bilinir.)
- 172, 175. Erinî: «Dîdârını bana göster». Aslı: «Rabbim bana dîdârını göster» Len terânî: «Sen beni görmeyeceksin». A'râf sûresi, âyet 143'den.
199. Sübhânellezî esrâ : «...götüren münezzeh» İsrâ sûresi, âyet 1'den olan bu kelâmullahın tamamı: «Kulunu (Muhammed s.a.v) bir gece Mescid-i Harâm'dan (alıp) Mescid-i Aksâ-ya kadar götürün (Zât-i ecelle ve a'lâ her türlü nakîsalardan) münezzehdir. (O Mescid-i Aksâ ki) biz onun etrafına (feyz ve) bereket verdik (ve bu gece yolculuğunu) ona (o peygambere) âyetlerimizden bazısını gösterelim diye (yaptırdık). Şüphesiz ki O, (asıl) O (her şeyi) hakkiyle işiden, (her şeyi) kemaliyle görendir.
283. Ukûl-i aşer: On akıl (felek-i aksâ, felek-i sevâbit, yedi yıldız, kürre-i arz veya felek-i tahte'l-kamer).
- 293, 433. Min külli bâb : «Her bir kapıdan». Ra'd sûresi, âyet 23'den. Tamamı: «Ki o sonuç) Adn cennetleridir. Onlar-atalarından, zevcelerinden, zürriyetlerinden salah erbabı olanlar da beraber olmak üzere onlara girecekler, melekler de her bir kapıdan onların yanına sokulacaklar (ve şöyle diyeceklerdir:).
297. Vesvâs : «Vesveseler». Hannâs: «Şeytan». Nâs sûresi, âyet 4'den.
310. Dı'fu'l-hayât, dı'fu'l-memât: «Dirimin de katmerli ölümün de katmerli olanı». İsrâ sûresi, âyet 75. Âyetin tamamı: «O takdirde ise biz dirimin de katmerli, ölümün de katmerli (acısını) sana tattıracaktık muhakkak. Sonra bize karşı kendin için hiç bir yardımcı da bulamayacaktın». olup bir önceki âyet şöyledir: «Eğer sana sebat vermiş olmasaydık, and olsun ki, sen onlara (belki) biraz meyl edecektin.»

377. Zâti'l-bürûc : «Burçların bulunduğu felek». Kur'ân-ı Kerîm'in Bürûc sûresi, âyet 1'de: «And olsun burçlara mâlik olan göğe» sözü geçmekte olup (tefsir: On iki yıldız «Beyzavî, Celâleyn, Medârik». Yahut ayın menzillerine, yahut büyük yıldızlara, yahut gök kapılarına. «Beyzavî».
385. Çarh-ı A'zam : «Dokuzuncu kat gök».
420. Gayb-ı gayb : Tasavvufçulara göre âlemin beş derecesi vardır. Buna hazerât-ı hamse derler. Gayb-ı gayb, gayb-ü'l-guyûb veyâ mertebe-i ahadiyyet bu makamlardan biri olup bu makamda Cenâb-ı Hak, ululuğunun ve istiğnâsının kemâlindedir. Hakîkate bakılırsa bu makâmda ne makam, ne isim, ne resim, ne sıfat, ne mevsuf vardır. Bu mertebede Hakk'ın (Zât)ı her şeyden münezzehtir. Henüz (Esmâ ve Sıfat) dairesine tenezzül etmemiştir. Bütün isimler ve resimler Hakk'ın Zâtında müstehlektir.
427. Küllü şey'in hâlik'illâ vechehû : «O'nun zâtinden başka her şey helâk olucudur.» Kasas sûresi, âyet 88'deki «Küllü şey'in hâlikün illâ vechehû» iken vezin zaruretiyle «hâlikün»/«hâlik» şeklinde tasarruf edilmiştir.
436. Üdnü minnî : «Bana yaklaş».
441. İn yef'a ü en yenfa'il : «Yapmak ve yapılmak».
453. Lev-lâk : «Sen olmasaydın». «Sen olmasaydın sen olmasaydın ben âlemleri yaratmazdım». Sahih olmayan kutsî hadislerdendir.
- 461, 469. Lâ-uhsî senâ : «Sana lâyıık övgüyü saymakla bitiremem».
463. İnnî enâetü : Te'ennî üzereyim, mutedilim» mânâsında olup Tahâ sûresi, âyet 10'daki «innî ânestü» ifâdesine işâret olunmaktadır.
471. Halîf'Allahi : «Allah'ın halifesi.»
475. Hasbük'Allah : «Allah sana kâfidir.» Enfâl sûresi, âyet 64. Tamamı: Ey peygamber, sana da müminlerden senin izince gidenlere de Allah yeter».
481. İinne men lem-yestemi' kavli asâ : «Sözüme kulak vermeyen, isyandır.»